

TIBBIYOTDA BEMORNING HUQUQLARI VA SHIFOKOR MAJBURIYATLARI

Umurullayeva Jasmina G'ayrat qizi
530-guruh 1-son Davolash fakulteti
Samarqand davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada tibbiyotda bemor huquqlari va shifokor majburiyatlarining bioetik asoslari tahlil qilinadi. Bemorning huquqlarini himoya qilish, shifokorning kasbiy va axloqiy mas'uliyati, shuningdek, tibbiy yordam jarayonida o'zaro ishonch va hamkorlikning ahamiyati yoritilgan. Zamonaviy sog'liqni saqlash tizimida ushbu tamoyillar sifatli va xavfsiz tibbiy yordam ko'rsatishning asosiy sharti hisoblanadi.

Kalit so'zlar: bioetika, bemor huquqlari, shifokor majburiyati, tibbiy maxfiylik, rozilik, tibbiy deontologiya, sog'liqni saqlash.

Kirish

Zamonaviy tibbiyotda bioetika muhim o'rin egallaydi. Bemor va shifokor o'rtasidagi munosabatlar nafaqat tibbiy, balki axloqiy va huquqiy jihatdan ham tartibga solinadi. Bemor huquqlarini himoya qilish va shifokor majburiyatlarini aniq belgilash tibbiy xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda tibbiyotda inson huquqlariga hurmat, shaffoflik va mas'uliyat tamoyillari asosiy o'rinni egallaydi.

Asosiy qism

Bemorning eng muhim huquqlaridan biri bu sifatli tibbiy yordam olish huquqi hisoblanadi. Har bir bemor o'z kasalligiga mos zamonaviy diagnostika va davolash usullaridan foydalanish imkoniga ega bo'lishi kerak.

Shuningdek, bemorning axborot olish huquqi muhim ahamiyatga ega. Bemor o'z kasalligi, davolash usullari, ularning foyda va xavflari haqida to'liq ma'lumot olishga haqli. Bu tibbiyotda "axborot asosida rozilik" tamoyilini shakllantiradi.

Rozilik berish huquqi ham bioetikaning asosiy tamoyillaridan biridir. Har qanday tibbiy muolaja bemorning roziligi bilan amalga oshirilishi kerak, favqulodda holatlar bundan mustasno.

Bemorning yana bir muhim huquqi — tibbiy maxfiylik huquqi. Shifokor bemorning sog'lig'i, tashxisi va davolash jarayoni haqidagi ma'lumotlarni uchinchi shaxslarga oshkor qilmasligi kerak. Bemor huquqlarining yana bir muhim jihati — bu tibbiy yordamni rad etish huquqi hisoblanadi. Har bir bemor, agar u muolajani qabul qilishni istamasa, uni rad etishga haqli. Biroq shifokor bunday holatda bemorga

ehtimoliy oqibatlarni tushunarli tarzda tushuntirishi lozim. Bu tamoyil bemorning shaxsiy avtonomiyasini hurmat qilishga asoslanadi.

Shuningdek, bemor shifokor yoki tibbiy muassasani tanlash huquqiga ega. Bu huquq sog'liqni saqlash tizimida raqobat va sifatni oshirishga xizmat qiladi. Bemor o'z ishonchiga ko'ra malakali mutaxassisga murojaat qilish imkoniga ega bo'lishi kerak. Bemorlarning yana bir muhim huquqi — bu adolatlilik va diskriminatsiyasiz tibbiy xizmat olish huquqidir. Tibbiy yordam jinsi, yoshi, millati, diniy e'tiqodi yoki ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar barcha bemorlarga teng ko'rsatilishi lozim.

Shifokor majburiyatlari doirasida esa dalillarga asoslangan tibbiyot (evidence-based medicine) tamoyiliga amal qilish alohida ahamiyatga ega. Shifokor o'z amaliyotida ilmiy jihatdan tasdiqlangan davolash usullarini qo'llashi va isbotlanmagan usullardan ehtiyot bo'lishi zarur.

Bundan tashqari, shifokor favqulodda holatlarda tez va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Hayot uchun xavfli vaziyatlarda vaqtni yo'qotmasdan harakat qilish bemor hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shifokorning yana bir muhim etik majburiyati — bu bemor bilan samarali kommunikatsiya o'rnatishdir. Tushunarli til, sabr-toqat va psixologik qo'llab-quvvatlash bemorning davolanish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ishonchni mustahkamlaydi.

Shuningdek, zamonaviy tibbiyotda raqamli tibbiyot va elektron ma'lumotlar xavfsizligi ham muhim masalaga aylangan. Shifokorlar bemor ma'lumotlarini elektron tizimlarda saqlashda maxfiylikni ta'minlashi va kiberxavfsizlik qoidalariga rioya qilishi lozim.

Shifokor majburiyatlariga kelsak, birinchi navbatda kasbiy mas'uliyat turadi. Shifokor bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda oshirib borishi, zamonaviy tibbiy standartlarga amal qilishi shart.

Shuningdek, shifokor halollik va adolat tamoyiliga rioya qilishi lozim. U bemorga to'g'ri ma'lumot berishi va asossiz davolash usullarini qo'llamasligi kerak.

Bemor hayotini saqlash va zarar yetkazmaslik (primum non nocere) shifokorning eng muhim etik majburiyatidir. Har bir qaror bemor manfaatiga qaratilgan bo'lishi zarur. Shifokor yana insonparvarlik va empatiya tamoyillariga amal qilishi kerak. Bemor bilan muloqotda hurmat, sabr va tushunish muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, shifokor kasbiy sirni saqlash va tibbiy deontologiyaga rioya qilish majburiyatiga ega. Bemor huquqlari tizimida yana bir muhim jihat — bu bemorning tibbiy hujjatlar bilan tanishish huquqidir. Har bir bemor o'ziga tegishli tibbiy kartalar, tahlil natijalari va tashxis xulosalari bilan tanishish imkoniga ega bo'lishi kerak. Bu huquq tibbiy jarayonning shaffofligini ta'minlaydi va bemorning davolanish jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi.

Shuningdek, bemor ikkinchi tibbiy fikr (second opinion) olish huquqiga ega. Bu holat ayniqsa murakkab tashxislar yoki jarrohlik amaliyotlari oldidan muhim hisoblanadi. Bemor boshqa mutaxassisdan qo'shimcha maslahat olish orqali to'g'ri qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bemor huquqlari ichida shikoyat qilish va himoya olish huquqi ham mavjud. Agar bemor ko'rsatilgan tibbiy xizmatdan norozi bo'lsa yoki uning huquqlari buzilgan deb hisoblasa, u tegishli organlarga murojaat qilish huquqiga ega. Bu mexanizm tibbiyot tizimida adolat va mas'uliyatni ta'minlaydi.

Bundan tashqari, shifokor jamoaviy ishlash (teamwork) tamoyiliga amal qilishi kerak. Zamonaviy tibbiyotda bemor davolash jarayonida bir nechta mutaxassislar — terapevt, jarroh, laborant, hamshira va boshqa tibbiy xodimlar hamkorlikda ishlaydi. Bu esa davolash sifatini oshiradi va xatolarni kamaytiradi.

Shifokorning muhim axloqiy majburiyatlaridan biri bemorning psixologik holatini inobatga olishdir. Og'ir tashxis qo'yilgan bemorlarda ruhiy qo'llab-quvvatlash, stressni kamaytirish va motivatsiya berish davolash samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi.

Shuningdek, tibbiy xatolarga mas'uliyatli yondashuv ham shifokor etikasi uchun muhimdir. Agar xatolik yuz bersa, shifokor uni yashirmasdan, tahlil qilib, kelajakda takrorlanmasligi uchun choralar ko'rishi lozim. Bu "ochiqlik va javobgarlik madaniyati" deb ataladi.

Zamonaviy bioetikada yana bir muhim yo'nalish — bu resurslarni adolatli taqsimlash (justice in healthcare) hisoblanadi. Cheklangan tibbiy resurslar (dori-darmon, reanimatsiya joylari, transplantatsiya organlari) adolatli va ehtiyojga qarab taqsimlanishi kerak.

Shifokorlar, shuningdek, madaniy va dini farqlarni hurmat qilish majburiyatiga ega. Har bir bemorning qadriyatlarini, urf-odatlarini va e'tiqodini davolash jarayonida inobatga olinishi kerak, bu esa tibbiy xizmatning insonparvarligini oshiradi.

Bundan tashqari, tibbiyotda profilaktika (kasallikning oldini olish) tamoyili ham muhim o'rin tutadi. Shifokor faqat davolash bilan cheklanib qolmasdan, bemorga sog'lom turmush tarzi, ovqatlanish va kasalliklarning oldini olish bo'yicha tavsiyalar berishi lozim. Bemor huquqlarining muhim yo'nalishlaridan biri — bu favqulodda tibbiy yordam olish huquqidir. Hayot uchun xavfli holatlarda (masalan, insult, infarkt, og'ir jarohatlar) tibbiy yordam kechiktirilmasdan ko'rsatilishi shart. Bunday vaziyatlarda bemorning roziligini olish imkoniyati bo'lmasa ham, shifokor hayotni saqlab qolish tamoyiliga asoslanib harakat qiladi.

Shuningdek, bemor reabilitatsiya va tiklanish xizmatlaridan foydalanish huquqiga ega. Kasallik yoki jarrohlik amaliyotidan so'ng bemorning to'liq sog'ayishi uchun fizioterapiya, psixologik yordam va reabilitatsiya dasturlari muhim rol o'ynaydi. Bu huquq bemorning jamiyatga qaytishini tezlashtiradi.

Bemor huquqlari tizimida sog'liqni saqlash xizmatlari haqida tushunarli tilde ma'lumot olish huquqi ham muhimdir. Tibbiy atamalar murakkab bo'lishi mumkin, shuning uchun shifokor har bir ma'lumotni bemor tushunadigan sodda tilda izohlab berishi kerak.

Shifokor majburiyatlarida esa tibbiy standartlar va klinik protokollarga rioya qilish asosiy o'rinni egallaydi. Har bir kasallik uchun ishlab chiqilgan xalqaro va milliy protokollar shifokor faoliyatining ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, shifokor bemor xavfsizligini ta'minlash (patient safety) tamoyiliga qat'iy amal qilishi lozim. Bu dorilarni to'g'ri dozada yozish, operatsiya jarayonida ehtiyot choralarini ko'rish va tibbiy xatolarni kamaytirishga qaratilgan tizimli yondashuvdir.

Zamonaviy tibbiyotda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Shifokorlar bu texnologiyalardan foydalanishda ularning to'g'ri ishlashini nazorat qilishi va qaror qabul qilishda faqat texnologiyaga tayanib qolmasligi kerak.

Shifokorning yana bir muhim majburiyati — bu bemorning oilasi bilan muloqot qilishdir. Ayniqsa og'ir kasalliklarda bemor yaqinlariga holatni to'g'ri va ehtiyotkorlik bilan tushuntirish psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, tibbiyotda kasbiy etik chegaralarni saqlash juda muhimdir. Shifokor va bemor o'rtasidagi munosabat faqat professional doirada bo'lishi kerak, bu ishonch va adolatni saqlashga xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat — bu tibbiy innovatsiyalar va tadqiqotlarda etik me'yorlarga rioya qilishdir. Har qanday klinik tadqiqot bemorning roziligi bilan, xavfsizlik va ilmiy asoslanganlik tamoyillariga amal qilgan holda amalga oshirilishi kerak.

Xulosa

Bemor huquqlari va shifokor majburiyatlari tibbiyotda bioetikaning asosiy ustunlaridan biridir. Ushbu tamoyillarga rioya qilish tibbiy xizmat sifatini oshiradi, bemor va shifokor o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi hamda sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xalova, M., & Daminova, F. (2024). MARINA SVETAYEVA POETIK OLAMI. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 2(2), 23-26.
2. World Health Organization (WHO). *Medical Ethics Guidelines*. 2023.
3. European Society for Medical Ethics. *Clinical Ethics Standards*. 2024.
4. Abdusalamovna, X. M. (2024). ERTAK JANRIDA AYOL IJODKORLIGI. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, 2(1), 80-82.
5. Pardayeva, I. (2026). ALISHER NAVOIY IJODIDA ADOLAT KONSEPSIYASI VA UNING MA'NAVIIY-IJTIMOIIY MOHIYATI. *ALISHER NAVOIY VA XXI ASR*, 11.
6. Hajjir R. Patient Rights in Modern Medicine. *Medical Ethics Journal*, 2022.